

KIBRIS MANİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA*

ÖZET

Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, seveda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dördüklü şiirlere mani denir. Maniler daha çok kızlar/kadınlar tarafından söylenir. Kıbrıs Türkleri'ndeki maniler, Türkiye'de söylenenlerle büyük oranda benzerlik gösterir. Bu manilerin de çoğunluğunu, Türkiye'deki gibi seveda manileri oluşturur. Kıbrıs Türk manilerinde milli konular da yer alır. Maniler, anonim halk şiirleridir, fakat şairlerin de mani denemeleri vardır. Kıbrıs Türklerinden Oğuz Yorgancıoğlu da mani yazarlarından biridir.

Mani sözü Anadolu'da ve muhtelif Türk boylarında farklı şekilde telâffuz edilir. Denizli'de *mana*, *deyişleme*, Urfa'da *meâni* (kadınlar), *hoyrat* (erkekler), Kars'ta *meni*, Erzincan'da *ficek* denilir. Doğu Anadolu'da halk hikâyelerinin icrası sırasında türkülerin bentleri arasında *pişrevî* denilen maniler okunur. Sadeddin Nüzhet ve Mehmed Ferid, maninin eski Türkler arasında var olduğunu, bunların *aradak* ve *aşule*, Anadolu'da *dörtleme* gibi adlarla zikredildiğini belirtmiştir.¹

Türkiye dışında da bilinen mani buralarda farklı kelimelerle yaşılmaktadır. Azerbeycan'ın mutelif yörelerinde *bayatı*, *mani*, *meni*, *mahni*, *mahna*, Başkurtlar *şiğir törö*, Gazauzlar *maani*, Irak Türkleri *hoyrat*, *horyat*, *koyrat*, *koryat*, Kırım Türkleri *çmg/çinik/çinig* (Kazan ve Güney Kırım'da *cır*), Özbekler *aşule*, *koşuk*, *törtlik*, Kırgızlar *tört sap*, Kazaklar *aytıspa*, *gayım öleng*, *ölen türü*, Tatarlar *şiğir törü*, Türkmenler *rubayı*, *rubagıtı*, Uygurlar *törtlik* ve Yugoslavya Prizren'de yaşayan Türkler de *martifal* derler. Kıbrıs'ta ise Türkiye'de olduğu gibi; *mani* sözü kullanılmaktadır.²

* Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Sivas.

Maniler daha ziyade kızlar/kadınlar tarafından söylenir. Mani söyleme işine Anadolu'nun muhtelif yerlerinde mani yakma, mani düzmek, mani atmak; mani söyleyenlere manici, mani yakıcı, mani düzücü denilir.³

Bütün bu bilgiler ışığında mani için şunları söyleyebiliriz:

Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dördlük şiirlere mani denir.

Maniyi diğer Türk Halk Şiiri şekillerinden ayıran en önemli fark, kafiye düzeni ile bağımsız dördükler halinde söylenişe sahip olmasıdır. Manilerin kafiye düzeni; *a a b a* şeklindedir.

Bilindiği gibi, halk şiirinde yarım kafiye esastır. Kıbrıs'ta söylenen maniler için de durum aynıdır. Mevcut maniler göz önünde tutulduğunda yarım kafiye ile söylenmiş örneklerin yüzde itibarıyla en fazla çoğunluğu ait olduğu görülür. Söz gelişi;

<i>Buyday eğdim düzlere</i>	<i>Hazırlığ yabdım gışa</i>
<i>Tiken oldum gözlere</i>	<i>Atı sürdüm yokuşa</i>
<i>İşte ben gidiyorum</i>	<i>Ben göynümü kabdırmam</i>
<i>Gıbrız galsın sizlere</i>	<i>Senin gibi sarfoşa⁴</i>

şeklinde yarım kafiye ile ortaya konulmuş örneklerle çok sayıda rastlanır. Bunun yanında *tam kafiye* ile söylenmiş;

<i>Dağlarda meşelerde</i>	<i>Bağ olur bosdan olur</i>
<i>Gülsuyum şişelerde</i>	<i>Güzeller yaman olur</i>
<i>Yarimi eller almış</i>	<i>Ben derdimi annadsam</i>
<i>Ben galdım köşelerde</i>	<i>Bir uzun desdan olur⁵</i>

gibi örneklerle ve nadir de olsa;

<i>Garanfilim gırmızı</i>	<i>Evimiz direg isder</i>
<i>Sevdiğim bir Türk gızı</i>	<i>Gemimiz küreg isder</i>
<i>Türk gızı olmaz ise</i>	<i>Uzagliardan yar seven</i>
<i>Terk ederim Gıbrız'ı</i>	<i>Demirden yüreg isder⁶</i>

şeklindeki *zengin kafiyeli* manilere de rastlanılır.

Diğer taraftan çok az sayıda, başarısız kafiyeyle söylenmiş manilerin var olduğunu da bilmekteyiz. Aşağıdaki maniler bu tip örneklerdendir.

<i>Portakalın yarısı</i>	<i>Dağların ön sesinden</i>
<i>Vurdum düştü yarısı</i>	<i>Uyandım yar sesinden</i>
<i>Sana yalvarmaktan</i>	<i>Yarım keklık ben avcı</i>
<i>Oldu gece yarısı</i>	<i>Giderim bençesinden⁷</i>

Hecenin yedili şekli olan maniler, 4+3 duraklıdır. Yedi heceli şiirlerde durak genellikle bu şekilde olmakla beraber kimi zaman aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere hecenin yedili şekli olan maniler, 4+3 duraklıdır. Yedi heceli 3+2+2, 5+2 yahut bozuk durak olan 3+4 şeklinde söylenmiş maniler de vardır.

<i>Sini üstü şekerim</i>	(4+3)
<i>Üstüne bal dökerim</i>	(4+3)
<i>Kaynanamın kahırını</i>	(4+3)
<i>Oğlu için çekerim</i>	(4+3)
<i>Sandıği sıra dizdim</i>	(3+2+2)
<i>Yardan umudum üzdüm</i>	(5+2)
<i>Daha çok sevecektim</i>	(3+4)
<i>Elin dilinden bezdim</i>	(5+2)
<i>Entarim yeşil bezden</i>	(3+2+2)
<i>Ateşin yeğın közden</i>	(3+2+2)
<i>Ben senden ayrılalı</i>	(4+3)
<i>Olmuşum iki gözden</i>	(3+2+2)
<i>Karanfil eker misin</i>	(3+4)
<i>Bal ile şeker misin</i>	(3+4)
<i>Yar bana ittiğini</i>	(3+4)
<i>Ahrette çeker misin</i>	(3+4)

Maniler yapılarına göre;

1. Düz Maniler
 2. Kesik / Cinaslı Maniler
 3. Yedekli Maniler
 4. Müstezat Maniler
- olmak üzere dört çeşittir.

Maniler kimi zaman katar maniler olarak icra edilirler. Kıbrıs'ta böyle bir uygulamayı görmekteyiz.

<i>Karanfilim fes boya</i>	<i>Karanfilim mor açtı</i>
<i>Kes sapını koy suya</i>	<i>Saksılara dolaştı</i>
<i>Madem bende gönül yok</i>	<i>Sen benimsin ben senin</i>
<i>Ne gelirsün kapıya</i>	<i>Falcılar kitap açtı</i>

<i>Karanfili kestip saplı</i>	<i>Karanfilim pembeden</i>
<i>Koncesi suda saklı</i>	<i>Gönül verdim görmeden</i>
<i>Sensiz geçen günlerim</i>	<i>Yaktı kavurdu beni</i>
<i>Hep kalbimde hesaplı</i>	<i>Yar koynuma girmedi⁸</i>

İncelemeye tabi tuttuğumuz Kıbrıs manileri, Türkiye'de söylenen manilerle büyük oranda benzerlik gösterirler. Bu manilerin de çoğunluğunu Türkiye'de olduğu gibi sevda manileri oluşturmaktadır. Sözleşti;

<i>Ahurda sarı saman</i>	<i>Garanfilim yayılmaz</i>
<i>Aman a beyim aman</i>	<i>Emaline doyulmaz</i>
<i>Halg dilinden usandım</i>	<i>Senin gibi güzeli</i>
<i>Nikahımız ne zaman</i>	<i>Kim görür de bayılmaz</i>

<i>Denizde gara balık</i>	<i>İki çeşme yan yana</i>
<i>Oggalıdır oggalık</i>	<i>Su işdim gana gana</i>
<i>İsderim gonaşalım</i>	<i>Seni doyuran ana</i>
<i>Aramız galabalık</i>	<i>Olsun bana gaynana</i>

<i>Ah buğdayım buğdayım</i>	<i>Akardım çağlamazdım</i>
<i>Yıkayım kurudayım</i>	<i>Gülerdim ağlamazdım</i>
<i>Bende gönülün yoğusa</i>	<i>Bileydim ayrılık var</i>
<i>Haber at onudayım</i>	<i>Sana bel bağlamazdım</i>

<i>Dağlarda olur keklik</i>	<i>Kahve piştiği yerde</i>
<i>Kızlar giyer eteklik</i>	<i>Telve taşıdığı yerde</i>
<i>Sen beni sevmiyorsan</i>	<i>Güzel çirkin aranmaz</i>
<i>Ben de vermem metelik</i>	<i>Gönül düştüğü yerde⁹</i>

<i>Kadife yanar döner</i>	<i>Karanfil kurutmadım</i>
<i>Sevdiğim beni dener</i>	<i>Yar seni unutmadım</i>
<i>Bu ateş böyle kalmaz</i>	<i>Hatırını çok saydım</i>
<i>Elbette birgün söner</i>	<i>Üstüne yar tutmadım¹⁰</i>

şeklindeki manilerin Anadolu'nun muhtelif yörelerinde söylendiğine de şahit oluruz. Ancak biz burada biraz da Kıbrıs Türkleri'nin milli konularda söylediği manilere ağırlık vermek istiyoruz. Kıbrıslıların ümitleri, bağımsızlık mücadeleleri, çektikleri acılar, kaybettikleri değerli insanlara karşı beslenen duygular, bu manilerde nakış nakış işlenmiştir.

<i>Çağlar suların sesi</i>	<i>Ağızları kaparım</i>
<i>Bu göklerin öfkesi</i>	<i>Sanma yoldan saparım</i>
<i>Süleyman Şevket'i aldı</i>	<i>Enosis de ne demek</i>
<i>Katil Aşşelya deresi</i>	<i>Ben Türklüğe taparım</i>

<i>Lefkoşa'da T.M.T.</i>	<i>Bahçelerde demetler</i>
<i>Gızın adı Emete</i>	<i>Çocuk yerde emekler</i>
<i>Gel yarım sarılahım</i>	<i>Yorgacis'i sorarsan</i>
<i>Galmalıyım giyamete</i>	<i>Ovada domuz bekler</i>

<i>Kıbrıs'ın meyvasını</i>	<i>Şubat ayı Mart ayı</i>
<i>Güzellerin hasını</i>	<i>Farketmez bayan bayı</i>
<i>Ada bizim olacak</i>	<i>Dokuz Mart Altmış dördte</i>
<i>Ben gördüm rüyasını</i>	<i>Rum vurdu Kasaba'yı</i>

<i>Kargılığın belinde</i>	<i>Ne ektik neler biçtik</i>
<i>Av tüfeği elinde</i>	<i>Yıllar yılı savaştık</i>
<i>Mehmet Emin yakıldı</i>	<i>Yetmiş beşin yazında</i>
<i>Altmış yedi yılında</i>	<i>Tümünden kuzeye göçtük</i>

<i>Zehir vardır aşımda</i>	<i>Birgün sabah olacak</i>
<i>Hani doktor başımda</i>	<i>Yine güneş doğacak</i>
<i>Biz doktoru kaybettik</i>	<i>Unutmayın kâfirler</i>
<i>Seksen dördün kışında</i>	<i>Ada Türk'ün olacak¹¹</i>

Kıbrıs manileri ile ilgili çalışmalarımıza son vermeden önce bir hususu daha belirtmek istiyorum.

Bilindiği gibi maniler, anonim halk şiiirleridir. Hal böyleyken, muhtelif devirlerde muhtelif şairlerin mani denemeleri olmuştur. İşte Kıbrıs folkloru hakkında önemli araştırmaları olan ve aynı zamanda güzel şiiirler yazan Oğuz M. YORGANCIOĞLU da diğeri pekçok şair gibi mani denemelerinde bulunmuştur. Aşağıda kaydettiğimiz örnekler bunlardan bazılarıdır.

*Ey Türkoğlu tetik ol
El verisen gider kol
Türkçülük olsun ancak
Yaşantundaki tek yol*

*Oku öğren gerçeği
Taklit etme köçeği
Sen her dilden üstün tut
Ana dilin Türkçeyi¹²*

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. ERGUN, Sadeddin Nüzhet; KAM, M. Ferid. *Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı*, s.149-151.
2. EFENDİYEV, Paşa; *Azerbaycan Şifai Halg Edebiyatı*, Baku, 1992, s.198; *KOMİSYON, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Ankara, 1991, s.558-559; GÖKÇEOĞLU, Mustafa; *Tezler ve Sözler I*, Lefkoşa, 1988, s.90.
3. DİZDAROĞLU, Hikmet. *Halk Şiirinde Türler*, Ankara, 1969, s.67.
4. SARACOĞLU, Erdoğan. *Kıbrıs Ağzı*, Ankara, 1992, s.58 ve 63.
5. SARACOĞLU, a.g.e., s.49 ve 63.
6. SARACOĞLU, a.g.e., s.47.
7. GÖKÇEOĞLU, Mustafa. *Tezler ve Sözler II*, Lefkoşa, 1990, s.155.
8. GÖKÇEOĞLU, a.g.e., s.170-173.
9. SARACOĞLU, a.g.e., s.51-61.
10. YORGANCIOĞLU, Oğuz M.. *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Maniler*, Mağusa, 1990.
11. SAKAOĞLU, Saim. *Kıbrıs Manileri, Türk Folkloru*, II (24), 7.1981, s.17.
12. YORGANCIOĞLU, Oğuz. *Kıbrıs Türk Toplum Hayatının Manilerdeki Yansıması*, Erciyes, XVI (192), 12.1993, s.22-28.
13. YORGANCIOĞLU, Oğuz M.. *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Maniler*, s.99.

A GENERAL VIEW TO THE TURKISH CYPRIOT MANİS

ABSTRACT

Manis are short poems, with seven syllables and independent four hemistiches which with few words one can say many things about every subject but especially about love.

Manis specially are said by girls/women.

The Turkish Cypriot *manis* are similar to the Turkish *manis*. Most of these *manis* are about love like those in Turkey.

In the Turkish Cypriot *manis* we can find subjects concerning national issues too.

Although the *manis* are generally anonymous folk poems, some poets may write *manis* too. Oğuz Yorgancıoğlu is one of the Turkish Cypriot poets who writes *manis*.